देशमात्रो वा तत्करणप्रकारः "मूलादुपवेशं करोति" का० ४,१,१२, दर्शितः "प्रथमं तूर्णीं शाखामूलमरत्निप्रमाणाधिकप्रमाणं छित्त्वा पृथक् कार्यं ततस्तस्मादुपवेशं करोति उपवेशश्चारत्निमात्रः प्रादेशमात्रो वा परागरोक्तः" कर्कः । स च हस्ताकृतिः "पृष्टिरज्जुपवेशमादायापाम्य हस्तकारान् प्राचः करोति" कात्या० २,४,२६, व्या० उपवेशोऽङ्गारापोहनसमर्थं हस्ताकृति काष्ठम्" कर्कोक्तेः "हस्तावभिवासयति भस्मना वेदेनोपवेशेन वा" कात्या० २,५,२५,

उपवैणव न० उपवेणु—अण् उत्तरपदवृद्धिः । त्रिसन्ध्ये हेम०

उपव्याख्यान न० उप+वि+आ+ख्या—ल्युट् । फलमाहात्म्योपासनप्रकारादिकथने । "ओमित्युद्गायति तस्योपव्याख्यानम्" छा० उ० "तस्यास्तस्योपव्याख्यानम् एवमुपासनम्, एवंविभूति, एवंफलमित्यादिकथनम्" शा० भा० । "आदित्यो ब्रह्मेत्यादेशस्तस्योपव्याख्यानम्" "ओमित्येतदक्षरं सर्वं तस्योपव्याख्यानम्" इति च छा० उ० ।

उपव्याघ्र पु० उपमितो व्याघ्रेण अत्या० स० । १व्याघ्रतुल्ये मृगान्तके (चितावाघ) चित्रकाख्ये पशुभेदे । सामीप्ये अव्ययी० । २व्याघ्रसमीपे अव्य० ।

उपव्युषस अव्य० विगता ऊषाः व्युषाः प्रा० स० ततः विभक्त्यर्थे सामीप्ये वा अव्ययी० अच् समा० । विगतायामुषसीत्यर्थे "उपव्युषसं सशरीरा दक्षिणा गच्छन्ति" कात्या० २१,२,१२, "उपवि विगच्छन्त्याम्" कर्कः । २विगच्छत्या उषसः समीपे च ।

उपशम पु० उप+शम—घञ् अदृद्धिः । १इन्द्रियाणां निग्रहे २तृष्णानाशे, ३रोगोपद्रवशान्तौ च । "तेषां पैत्तिकानां व्याधीनामुपशमोहेमन्ते, श्लैष्मिकाणां, निदाघे वातिकानां घनात्यये स्वभावत एव त एते सञ्चयप्रकोपोपशमाः" "तत्कालमेव अतोऽस्य प्रकृतस्योपशमार्थम्" इति च सुश्रु० । ४निवृत्तौ "जगत्युपशमं याते नष्टसत्त्वोत्सवाकुले" भा० व० २० अ० ।

उपशमन न० उप+शम—भावे ल्युट् । उपशमार्थे "व्याधीनामुपशमनार्थम्" सुश्रु० । उप+शम—णिच्—ल्युट् । अदृद्धिः २निवारणे । तत्र हितम् छ । उपशमनीय रोगशान्तिहेतौ आयुर्वेदे । कर्मणि अनीयर् । निवारणीये । "कटुकौषधिशमनीयस्य" सा० द० ।

उपशय पु० उप+शी—अच् । १समीपशयने । "हेतुव्याधिविपर्यासविपर्यस्तार्थकारिणाम् । औषधान्नविहाराणामुपयोगं सुखावहम् । विद्यादुपशयं व्याधेः सहि सात्म्यमिति स्मृतः" इति निदानोक्ते व्याधिहेतुविपरीतौषधादितः २सुखावहोपयोगे । शयः हस्तः तस्मिन् तत्सामीप्ये वा अव्ययी० । ३हस्ते इत्यर्थे ४हस्तसमीपे च अव्य० ।

उपशरद् अव्य० विभक्त्यर्थे सामीप्ये वा अव्ययी० अच् समा० । १शरदि इत्यर्थे २शरत्समीपे च

उपशल्य न० उपगतं शल्यम् अस्थिस्थानं (भागाड़) अत्या० स० । पामान्ते "अमं च विशालोपशल्ये कमप्याक्रीडमासाद्य" दशकुमा० । "उपशल्यनिविष्टैस्तैः" "अथोपशल्ये रिपुमग्नशल्यः" रघुः । उपचारात् २प्रान्तभागे च । "शैलोपशल्यनिपतद्रथनेमिधारा" इति माघः ।

उपशान्ति स्त्री उप+शम—क्तिन् । निवृत्तौ उपशमे । "बलवार्त्तभयोपशान्तये" रघुः "वेदनोपशान्तिरसृक्प्रसादोनार्द्रवस्त्र" सुश्रु० । ["निशोपशायः कर्त्तव्यः" भट्टिः ।

उपशाय पु० उप+शी-घञ् । यामिकभटानां पर्य्यावेशशयने ।

उपशायिन् त्रि० उप+शी-णिनि । समीपशयनशीले "ब्रह्मचार्यग्निनित्यधारी क्षीरहोम्युग्निमुपशायी द्वादशरात्रं षड्रात्रं त्रिरात्रमन्ततः" कात्या० ४,१०,१६, अग्निमुपशायी अग्निसमीप एव भूमौ शयः" कर्कः । शीलार्थत्वात् णात्र कर्म्मणि षष्ठी । "आहूताध्यायी गुरुकर्म्म स्वयोद्यः पूर्व्वोत्थायी चरमं चोपशायी । मृदुर्दान्तो धृतिमानप्रमत्तः स्वाध्यायशीलः सिध्यति ब्रह्मचारी" भा० आ० ९१ अ० ।

उपशिक्षा स्त्री उप+शिक्ष—अ । सम्यक्शिक्षणे "उपशिक्षाया अभिप्रश्रिनम्" यजु० ३०,१०, ल्युट् । उपशिक्षण तत्रार्थे न० ।

उपशिङ्घन न० उप+शिघि—आघ्राणे ल्युट् । १आघ्राणे । णिच्-ल्युट् । २आघ्रापणव्यापारे च । (शोजान) "तीक्ष्णाञ्जनावपीडाभ्यां तीक्ष्णगन्धोपशिङ्घनैः । वर्त्तिप्रयोगैरथ वा शक्तिं प्रवर्त्तयेत्" सुश्रु० । तत्र शिङ्घनैः शिंहनैरिति वा पाठः प्रामादिकः गणपाठे शिघिधातोरेव पाठात् शिघिधातोर्हान्तशिंहधातोराभावाच्च ।

उपशिष्य पु० उपगतः शिष्यम् अत्या० स० । शिष्यशिष्ये "स्वतःप्रमाणं परतःप्रमाणं गुरुक्रमायातमसङ्गिरन्ति । शिष्योपशिष्यैरुपगीयमानमवेहि तन्मण्डनमिश्रधाम" उद्भ० ।

उपशुन अव्य० शुनि, तस्य समीपे वा अव्ययी० अच् समा० । १कुक्कुर इत्यर्थे २कुक्कुरस्य सामीप्ये वा ।

उपशोभ स्त्री उपगता शोभां साहश्येन अत्या० स० । आरोपितशोभायाम् "विहितोपशोभमुपयाति माधवे" माघः ।

उपशोषण न० उप+शुष—णिच्—ल्युट् । १शोषणसाधने व्यापारे । उपशोषयति कर्त्तरि ल्यु । २तत्कारके त्रि०